

Schoolspecifiek protocol leesproblemen en dyslexie

Februari 2016

Inleiding

In Nederland heeft ongeveer 4% van de bevolking een ernstige vorm van dyslexie en ongeveer 5% een lichtere. Dus per klas van 30 kinderen zijn er gemiddeld 2 à 3 kinderen dyslectisch.

Dit protocol leesproblemen en dyslexie is gebaseerd op het landelijke protocol van het Expertisecentrum Nederland (Wentink, Verhoeven & Druenen, 2008). In dit schoolspecifieke document is getracht om concreet weer te geven wat de oorzaken, kenmerken en signalen van dyslexie zijn en wat de te nemen stappen zijn voor de leerkrachten van 't Reigerbos te Zevenhuizen.

Het protocol is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk 1 wordt ingegaan op de achtergrond van dyslexie, waarna in hoofdstuk 2 nader wordt ingegaan op de kleuterperiode. In de hoofdstukken 3 en 4 komen respectievelijk groep 3 en groep 4 aan bod, waarna in hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de groepen 5 tot en met 8. In Hoofdstuk 6 worden de compenserende en dispenserende maatregelen beschreven voor kinderen met dyslexie.

Inhoud

Inleiding	1
Hoofdstuk 1 Dyslexie, wat is dat?	3
Oorzaak van dyslexie	3
Kenmerken	3
Leesproblemen	3
Onderkenning dyslexie	4
Samenhang met andere vakken	4
Hoofdstuk 2 Kleuterperiode	6
Stadia van geletterdheid	6
Tussendoelen beginnende geletterdheid	6
Specifieke risicofactoren	6
Aanpak in de kleuterbouw	7
Hoofdstuk 3 Groep 3	11
Fase 1	11
Fase 2	11
Hoofdstuk 4 Groep 4	14
Voortgezet technisch lezen	14
Begrijpend lezen	14
Spelling	14
Hoofdstuk 5 Groep 5 tot en met 8	17
Technisch lezen	17
Spelling	17
Begrijpend lezen	17
Problemen	18
Hoofdstuk 6 Compensaties en dispensaties bij lezen en spellen	20
Mogelijke compensaties en dispensaties zijn:	20
Cito-toetsen	20
Cito entreetoets	20
Eindtoets vanaf 2015	20
Algemene informatie	21
Tijdsinvestering Taalontwikkeling	21
Toetskalender lezen/spelling	21
Methodegebruik	21
Leerlijnen	21

Hoofdstuk 1 Dyslexie, wat is dat?

Mensen met dyslexie hebben moeite met het automatiseren van klank-tekenkoppeling bij het lezen en teken-klankkoppeling bij het spellen. Hierdoor worden letters en woorden minder snel herkend en heeft iemand met dyslexie moeite met vlot en foutloos lezen en spellen, ook na extra hulp. Dit geldt vooral voor talen waarin de uitspraak anders kan zijn dan het geschreven woord, zoals in het Nederlands, Engels en Frans. Dyslexie is erfelijk en daarnaast onafhankelijk van intelligentie.

Kinderen met dyslexie blijven op schoolprestaties wat achter het niveau dat van hen mag worden verwacht. Hun prestaties komen, ondanks hun inzet en ijver, niet overeen met hun verstandelijke capaciteiten. Dit kan grote gevolgen hebben, zeker wanneer het niet herkend of onderkend wordt.

Oorzaak van dyslexie

Hoewel er veel onderzoek is gedaan is er nog discussie over de oorzaak ervan. Deskundigen zijn het er over eens dat de oorzaak erfelijk is en het in de hersenen ligt. Het komt ook vaker voor bij jongens dan bij meisjes.

Wanneer één ouder dyslectisch is, is de kans dat het kind dyslexie heeft 30-40%. Wanneer beide ouders dyslexie hebben is, de kans zelfs 80%. Maar ook een kind zonder dyslectische ouders kan ook dyslexie hebben.

Kenmerken

Dyslexie wordt een 'onzichtbare handicap' genoemd, die vooral naar boven komt bij het lezen, schrijven, leren en studeren. Als dit moeilijk gaat beïnvloedt dit het zelfvertrouwen, motivatie en het zelfbeeld van het kind.

Kinderen met dyslexie hebben een laag leestempo door het haperen bij het lezen. De woorden worden letter voor letter gelezen (= spellend lezen). Of kinderen hebben een hoog leestempo en maken daarbij veel fouten (=radend lezen).

Kinderen vinden het moeilijk om letters en de bijbehorende klanken te leren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de b en d, m en n, ie en ei, v en f, en ui, u, eu. Ook het herkennen van letters en cijfers in de goede volgorde, zoals -staart- en -straat- of 13 en 31.

De problemen bij het lezen werken door bij het leren en studeren vanuit geschreven tekst. Het kost een kind met dyslexie extra moeite en tijd om bijvoorbeeld een tekst van een schoolboek, een oefenopgave of toets te lezen en te begrijpen. Maar ook rekenen kan moeilijk gaan, met name het onthouden van de tafels en hoofdrekenen. Deze problemen kunnen groter worden op de middelbare school of bij een studie, omdat de teksten langer en moeilijker worden.

Leesproblemen

Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie is bedoeld om leerkrachten een houvast te geven bij het vroegtijdig onderkennen en aanpakken van leesproblemen. Uit onderzoek is bekend dat hoe eerder leesproblemen kunnen worden opgespoord, hoe groter de kans is dat een interventieprogramma succes heeft. Voor een belangrijk deel kunnen leesproblemen dankzij vroegtijdig ingrijpen binnen het reguliere onderwijs worden verholpen.

Dyslexie is een ernstige stoornis die wordt gekenmerkt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (stichting Dyslexie Nederland)

Onderkenning dyslexie

In sommige gevallen zijn de leesproblemen zo complex en hardnekkig dat hulp van buitenaf noodzakelijk is om tot een nadere diagnose te komen. Ook in dit geval is een tijdige signalering dringend gewenst. Door uit te gaan van dit protocol waarin volgens vastomlijnde kaders wordt gewerkt, kan de aanpak van leesproblemen op een controleerbare en efficiënte wijze geschieden.

De diagnose 'dyslexie' wordt niet zomaar gegeven. In groep 1 en 2 kunnen signalen wijzen op mogelijke leesproblemen, maar kan het nog niet worden vastgesteld. In groep 3 begint het echte leren lezen. Vanaf eind groep 3 kan eventuele dyslexie pas worden vastgesteld.

Wanneer blijkt dat kinderen achterblijven bij lezen en/of spellen, ondanks goed onderwijs, moet er effectieve hulp worden geboden. Bij kinderen met dyslexie zal, ondanks deze extra ondersteuning, een achterstand blijven bestaan. Dit wordt 'didactische resistentie' genoemd. Hiervoor moet minimaal voor een periode van een half jaar minimaal 1 uur per week intensieve leesbegeleiding zijn geboden met behulp van een aantoonbaar effectieve aanpak.

Wanneer ondanks intensieve leesbegeleiding het vermoeden bestaat dat er mogelijk sprake is van dyslexie, wordt een kind verwezen naar een kinderpsycholoog of orthopedagoog. Deze zal in eerste instantie een intelligentie-onderzoek afnemen, om vast te stellen of de leesmoeilijkheden niet het gevolg zijn van verminderde cognitieve capaciteiten. Daarnaast wordt er een specifiek lees- en spellingsonderzoek gedaan, waaruit de leerstoornis kan worden vastgesteld. Vaststelling gebeurt altijd door een geregistreerde GZ-psycholoog.

Samenhang met andere vakken

Mogelijke vakspecifieke moeilijkheden voor leerlingen met dyslexie.	
Vakgebied	Moeilijkheid
Algemeen: leren	<ul style="list-style-type: none">- Beperkt arsenaal van leerstrategieën.- Trage verwerking van (talige) informatie als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk, dit valt het meest op in toetssituaties.- Niet begrijpen van complexe vragen, terwijl het antwoord bekend is. Vaak moeite hebben met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen.- Moeite met het onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren. Vaak een beperkt kortetermijngeheugen hebben.- Moeite met het overschrijven van het bord en het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedicteerd door de leerkracht.- Woordvindingsproblemen
Rekenen	<ul style="list-style-type: none">- Omdraaien van getallen boven de tien.- Problemen met volgordes.- Leesfouten bij vraagstukken die woorden bevatten.
Wereldoriëntatie /zaakvakken	<ul style="list-style-type: none">- Moeite met het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen. Dit is bijvoorbeeld een probleem bij topografie.- Moeite met het snel en accuraat lezen van (lange) teksten.- Problemen met het maken van verslagen.
Vreemde talen/Engels	<ul style="list-style-type: none">- Problemen met het leren van nieuwe woorden.- Moeite met het spellen van Engelse woorden.- Moeite met het lezen van Engelse woorden.

Waakzaamheid is geboden bij kinderen die

- *Meertalig zijn*: andere klanken, kleinere woordenschat in het Nederlands.
- *Sociaal-emotionele problemen* zijn vaak een gevolg van langdurige problemen op lees- en spellinggebied.
- Een *andere primaire stoornis* hebben (co-morbiditeit):
 - Ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden (ESM). Veel kinderen met ESM ontwikkelen op latere leeftijd dyslexie.
 - Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD): bij ongeveer 25% van de leerlingen met dyslexie is ook sprake van ADHD.
 - Autistisch spectrumstoornis (ASS): Bijna alle leerlingen met ASS, met uitzondering van de meeste leerlingen met het syndroom van Asperger, hebben een achterstand in de taalontwikkeling. Specifiek kunnen zij moeite hebben met analyse en synthese, vaak ook problemen met tekstbegrip.
 - Niet-verbale leerstoornis (NLD): kinderen met NLD hebben problemen met de visuele informatieverwerking. Letterherkenning, schrijffouten, onleesbaar handschrift komen voor. Spellingregels en interpreteren van taal zijn vaak een probleem.

Hoofdstuk 2 Kleuterperiode

In dit hoofdstuk wordt in eerste instantie ingegaan op de stadia van geletterdheid en de tussendoelen beginnende geletterdheid. Vervolgens zullen specifieke risicofactoren worden besproken en de moeilijkheden waar kinderen met dyslexie in de kleuterperiode aan kunnen lopen. Aansluitend wordt er een stappenplan gegeven voor de signaleringmomenten en ondersteuning welke in de groepen 1 en 2 worden ingezet.

Stadia van geletterdheid

Ontluikende geletterdheid

Al voordat kinderen naar de basisschool gaan, vindt er een sterke taalontwikkeling plaats en start de ontwikkeling van geletterdheid. Kinderen leren de basisprincipes van een taal, leren spreken en luisteren. Ze maken kennis met geschreven taal, vaak in de vorm van (prenten)boeken.

Beginnende geletterdheid

De ontwikkeling van geletterdheid zet zich voort bij de overstap naar de basisschool. In de groepen 1 tot en met 3 oriënteren zij zich verder op de functies van gesproken taal en leren ze de basisprincipes van het lezen en schrijven. Kleuters ontdekken door taalspelletjes en (voor)leesactiviteiten dat er een relatie bestaat tussen geschreven en gesproken taal en raken vertrouwd met teksten. Door bezig te zijn met boeken, versjes en stempel- en schrijfmateriaal herkennen ze de functies van geschreven taal. Eerst gebruiken kinderen voor de schriftelijke communicatie tekeningen, die ze langzaamaan vervangen door letters. Ze krijgen in de gaten dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat de letters van het alfabet de klanken weergeven. Deze kennis hebben ze nodig om te leren lezen en schrijven. Een aantal kinderen ontdekt het alfabetisch principe min of meer spontaan in de kleuterperiode, andere kinderen komen pas zover aan de hand van een leesmethode in groep 3.

Tussendoelen beginnende geletterdheid

De ontwikkeling bij kinderen gebeurt niet altijd op de zelfde manier en op hetzelfde moment. Om toch wat houvast te hebben, zijn er voor de kleuterperiode 7 tussendoelen geformuleerd, namelijk:

1. Boekoriëntatie
2. Verhaalbegrip
3. Functies van geschreven taal
4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal
5. Taalbewustzijn
6. Alfabetisch principe
7. Functioneel schrijven en lezen.

Omdat niet alle kinderen op hetzelfde moment de doelen behalen, is het belangrijk om in de klas op basis van een cyclisch proces aan verschillende doelen tegelijk te werken. Op die manier komen de verschillende doelen steeds terug.

Specifieke risicofactoren

Voor kinderen met specifieke risicofactoren is het belangrijk om al in de kleuterbouw extra aandacht te geven, zo mogelijk vanaf groep 1. Deze kinderen profiteren onvoldoende van taalspelletjes in de grote groep. Zij hebben gerichte, directe instructie nodig, bij voorkeur in een klein groepje.

Specifieke risicofactoren kunnen zijn:

- Dyslexie zit in de familie
- Vertraagde taal-/spraakontwikkeling
- Weinig voorgelezen thuis
- Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid

- Gehoorproblemen
- Moeite met het snel-goed benoemen van de kleuren
- Geboortegewicht onder 2500 gram
- In hoeverre het kind gekropen heeft

De problemen waar kinderen als vanaf de kleuterperiode tegenaan kunnen lopen, naast de in hoofdstuk 1 genoemde problematiek, zijn:

Problemen bij voorbereidende leesactiviteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met het onthouden van de letterklankkoppelingen (letterkennis). • Moeite met het snel en accuraat analyseren van gesproken woorden in lossen klanken (auditieve analyse). • Moeite met het samenvoegen van losse klanken tot een gesproken woord (auditieve synthese). • Moeite met het aangeven van de positie van een klank in een woord. • Moeite met het verklanken van een woord als bepaalde klanken worden weggelaten of toegevoegd.
Problemen bij voorbereidende rekenactiviteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Problemen met het ordenen van objecten. • Moeite hebben met het (snel) benoemen van kleuren, dagen van de week, dieren en dergelijke

Aanpak in de kleuterbouw

In de groepen 1 en 2 worden de kinderen nauwkeurig gevolgd aan de hand van verschillende stappen, zoals hieronder beschreven. In groep 1 worden niet alle leerlingen op hetzelfde moment 4. Daarom volgen we de kinderen in groep 1 op leeftijd. In groep 2 worden de kinderen wel gevolgd op kalendermaand, aangezien de overstap naar het schoolsere leren in groep 3 in zicht komt.

Groep 1

Stap	Moment in leerjaar	Acties door leerkracht (en leesspecialist)
Stap 1	Aanvang school	In kaart brengen risicofactoren bij aanmelding, welke bekend zijn
Stap 2	Cyclisch proces, gehele jaar door	Stimuleren geletterdheid middels uitgangspunten van beginnende geletterdheid
Stap 3	Na 3, 6, 9 maanden en 1 jaar onderwijs	Leeftijdsadequaat Invullen signaleringslijst BOSOS bij het bereiken van de volgende leeftijden; 4.0,4.3,4.6,4.9 en 5.0.
Stap 4	Cyclisch proces, gehele jaar door	Aanbod intensiveren voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod van geletterde activiteiten.
Stap 5	Maart	Bij risico- en twijfelleerlingen richting groep 2: <u>rijmvaardigheid</u> in kaart brengen
Stap 6	Mei	Bij risico- en twijfelleerlingen richting groep 2: <u>woordenschat</u> in kaart brengen Afnemen: CITO Taal voor Kleuters E1
Stap 7	Juni	Overdracht naar de volgende groep.

Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Dyslexie-risicofactoren bespreken bij intakegesprek (zie hierboven) • Invloed van ouders op ontluikende geletterdheid bespreken tijdens informatieavond • Stimuleren geletterdheid middels uitgangspunten beginnende geletterdheid en de tussendoelen • Leeftijdsadequaat invullen signaleringslijst BOSOS bij het bereiken van de volgende leeftijden; 4.0,4.3,4.6,4.9 en 5.0. • Intensiveren van het aanbod indien nodig • In kaart brengen van de rijmvaardigheid en woordenschat bij risicoleerlingen • Cito Taal voor kleuters E1 afnemen en analyseren / vergelijken gegevens BOSOS
Bij gerichte actie in BOSOS > 3 mnd.	<ul style="list-style-type: none"> • Gesprek met intern begeleider • Specifieke onderwijsbehoeften formuleren in didactisch werkplan • Gesprek met ouders • Intensiveren aanbod in kleinere kring <p>Na 3 mnd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evaluatie effecten terugkoppelen intern begeleider • Voortgangsgesprek met ouders → Eventueel advies logopedische screening (extern) <p>Bij onvoldoende baat, is een vorm van dyslexie mogelijk. Het geeft in ieder geval aan dat wij hierop attent moeten zijn.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rijmvaardigheid en woordenschat in kaart brengen • Taalonderdelen BOSOS nauwkeurig observeren • in de groep wordt een aanvullend programma aangeboden (preteaching/reteaching) • aan ouders worden tips meegegeven over wat de mogelijkheden zijn om thuis aan de taal/leesontwikkeling bij te dragen.
Toetsing	<p>Alle kinderen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • CITO Taal voor kleuters E1 - juni • CITO Rekenen voor kleuters E1 - juni <p>Risico-leerlingen / twijfel – mogelijkheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • CPS rijmtoets – maart/april • CPS woordenschattoets 1 – mei/juni
Overgang naar groep 2	<p>Formuleren van een begeleidingsadvies t.b.v. groep 2, mede op basis van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - signalen van de leerkracht, - uitslagen van de toetsen, - aanwezigheid taalachterstand, - mogelijke logopedische screening en/of behandeling

Groep 2

Stap	Moment in leerjaar	Acties door leerkracht (en leesspecialist)
Stap 1	Aanvang groep	<p>Stimuleren van geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid.</p> <p>Aanbod intensiveren voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod van geletterde activiteiten (overdracht groep 1).</p>
Stap 2	Oktober	<p>BOSOS signaleringskaart invullen</p> <p>Bij twijfel – risicoleerlingen in kaart brengen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Woordenschat - Letterkennis - Analyse- en synthesevaardigheden <p>Specifieke onderwijsbehoeften formuleren voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Aanbod verrijken/intensiveren voor leerlingen met een onvoldoende klank-</p>

		bewustzijn en letterkennis.
Stap 3	Januari	<p>BOSOS signaleringskaart invullen Taal voor kleuters M2 Signalering risicoleerlingen/dyslexie in kaart brengen (via signalering of, indien nodig, aanvullende toetsing) :</p> <ul style="list-style-type: none"> - benoemsnelheid - Fonemisch bewustzijn (benoemen beginklank) - Invented spelling - Auditieve analyse /synthese - Letterkennis <p>Specifieke onderwijsbehoeften formuleren voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Aanbod verrijken/intensiveren voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis.</p>
	Januari - juni	<p>Extra begeleiding via voorschotbenadering. Inzet voornamelijk op onderliggende doelen (zie BOSOS leerlijn)</p>
Stap 5	Maart tot einde schooljaar	<p>BOSOS signaleringskaart invullen Signalering risicoleerlingen/dyslexie in kaart brengen (via signalering of, indien nodig, aanvullende toetsing):</p> <ul style="list-style-type: none"> - benoemsnelheid - Fonemisch bewustzijn (benoemen beginklank) - Invented spelling - Auditieve analyse /synthese - Letterkennis <p>Specifieke onderwijsbehoeften formuleren voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Overdracht naar groep 3</p>

Activiteiten	<p>Signaleringslijsten BOSOS (oktober, januari, evt. april en juni) Verwachtingskaart (november) In kaart brengen risicokleuters, zoals hierboven beschreven.</p>
Aanbod en Voorschotbenadering	<p>Alle kinderen uit groep 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jaarprogramma fonemisch bewustzijn (CPS-map) - de tussendoelen beginnende geletterdheid. <p>Risicoleerlingen voorschotbenadering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - fase 1: identificatie van klanken/letters <ul style="list-style-type: none"> o gebruikmaken van functionele letters (6-10 letters van bijv. naam) o veelvuldig onder de aandacht brengen (ABC-boek, ABC-muur, legpuzzels) o verwarrende letters (b-d-p; s-z) met enige tussenpose aanbieden o bij enig klankbewustzijn doorgaan naar fase 2 o Voor iedere nieuwe letter eerst fase 1 doorlopen - fase 2: manipulatie van klanken / letters <ul style="list-style-type: none"> o analyse en synthese oefenen met bijv. 'Drietal' en 'Spreekbeeld' o oefenen begrippen 'vooraan' en 'achteraan' o wanneer leerling in staat is doelletter te identificeren en manipuleren, doorgaan naar fase 3 - fase 3: klank-tekenkoppeling aanleren <ul style="list-style-type: none"> o simultaan schrijven en verklanken o modelleren o ongeveer 1 nieuwe letter per 1-2 weken o oude letters op speelse manier herhalen o multisensoriële benadering (d.m.v. Spreekbeeld, letterspeltjes,

	schuurpapieren letters, schelpenzand, scheerschuim, lopen van lettervormen, stempels, lettermallen en overtrekletters etc.)
Bij achterstand	<p>Gesprek met intern begeleider</p> <ul style="list-style-type: none"> - specifieke onderwijsbehoeften benoemen in didactisch werkplan - specifieke onderwijsbehoeften en positieve / belemmerende factoren expliciet benoemen in het groepsoverzicht - Gesprek met ouders - Voorschotbenadering in (kleine kring) of buiten de groep uitvoeren - Evaluatie effecten voorschotbenadering met interne begeleider - Voortgangsgesprek met ouders - Advies tot logopedische screening. - aan ouders tips meegeven over het thuis op een fijne wijze met kinderen boeken te lezen.
Toetsing	<p>Alle kinderen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taal voor kleuters M2 - Formatieve toetsing (observaties signaleringslijsten) <ul style="list-style-type: none"> o Benoemsnelheid o Fonemisch bewustzijn (beginklank) o Letterkennis o Analyse / Synthese o Invented spelling <p>Risicoleerlingen (mogelijkheden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taal voor kleuters E2 - Kleurentoets voor kleuters - Signaleringslijst voor kleuters (Smits, 2002) - Toetsen voor beginnende geletterdheid (CPS) - Taaltoets alle kleuters (TAK) - Woordenschattoets
Overgang naar groep 3	<p>Begeleidingsadvies t.b.v. groep 3 , beschrijving in groepsoverzicht / bespreking in groepsoverdracht.</p> <p>In dit kader komt aan de orde:</p> <ul style="list-style-type: none"> - taalachterstand - logopedie screening en/of behandeling - letterkennis - fonemisch bewustzijn

Hoofdstuk 3 Groep 3

In dit hoofdstuk wordt het aanvankelijk lezen en spellen verder toegelicht, zoals dat wordt aangeboden in groep 3. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de eerste fase, waarin vooral het leren van de elementaire leeshandeling centraal staat, en de tweede fase, waarin complexere woordstructuren naar voren komen. In groep 3 wordt het aanvankelijk lees- en spellingonderwijs aangeboden met behulp van de systematische leesmethode lijn 3. De kinderen gaan met buslijn 3 een jaar lang op reis door Leesstad. Buschauffeur Ben Bus vertrekt vanaf het schoolplein en brengt de kinderen langs 12 haltes (12 thema's). Bij iedere halte maken de kinderen kennis met de letters en woorden rondom het thema. Bovendien ontdekken en leren ze er van alles over de wereld om hen heen.

Fase 1

In de eerste periode van het aanvankelijk lees- en spellingonderwijs wordt het alfabetisch principe stap voor stap aangeboden. In ongeveer vier maanden leren leerlingen hoe de klanken van onze taal met letters kunnen worden weergegeven. Gelijktijdig krijgen ze de elementaire lees- en spellinghandeling onder de knie. Onder de elementaire leeshandeling – ook wel spellend/zingend lezen genoemd – verstaan we de basistechniek om korte, geschreven woorden te ontsleutelen door de letters te verklanken en die afzonderlijke klanken vervolgens weer samen te voegen tot een woord. Bij de elementaire spellinghandeling gaat het om het analyseren van het gesproken woord in klanken en het daaraan koppelen van de juiste letters. De eerste periode van het lees- en spellingproces beperkt zich tot zogenaamde klankzuivere woorden met een eenvoudige mkm-structuur ('bal' 'boom'). Bij klankzuivere woorden is er sprake van directe koppeling tussen letters en klanken. Omdat het bij lezen uiteindelijk gaat om het begrijpen van het verhaal, worden technisch lezen en begrijpend lezen vanaf het begin zoveel mogelijk geïntegreerd.

Fase 2

Als leerlingen de elementaire lees- en spellinghandeling kunnen toepassen bij mkm-woorden, leren ze geleidelijk aan ook moeilijker woorden lezen. De nadruk wordt verlegd naar het snel en accuraat uitvoeren van het lezen en woorden met steeds complexere woordstructuren (Verhoeven & Van Leeuw, 2009). Het is van belang dat de leerlingen letters accuraat en vlot kunnen herkennen en produceren. In deze periode breiden leerlingen de leesvaardigheid uit naar woorden met medeklinkercombinaties ('slaap', 'dorp'), meerlettergrepige woorden ('voetbal', 'fietstas) en niet klank-zuivere woorden ('mond'). Woorden worden sneller gelezen, doordat het letter voor letter zingend lezen plaatsmaakt voor het direct herkennen van woorden (directe woordherkenning) of het direct identificeren van woorddelen. Met het identificeren van woorddelen wordt bedoeld dat de leerling gebruik maakt van betekenisvolle elementen in een woord (morfemen: 'paard' - 'en').

Ook de spellingvaardigheid laat een ontwikkeling zien. Werden eerst alleen nog klankzuivere mkm-woorden geschreven, nu komen ook woorden met afwijkende spellingpatronen aan bod ('ring', 'bank',). Bovendien leren ze de spelling van langere woorden zoals woorden met letterclusters ('straks') en samengestelde woorden ('slaapzak').

In groep 3 wordt Lijn 3 volledig met alle hulpmiddelen ingezet. Na elk thema wordt een toets afgenomen; deze wordt vervolgens verwerkt m.b.v. de registratiebladen of digitale registratiemodule. De methode geeft handvatten over een handelingsplan per achterblijvende leerling. Dit handelingsplan wordt binnen de klas uitgevoerd; in overleg tussen groepsleerkracht en I.B.

Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 3	
Fonemisch bewustzijn	<ul style="list-style-type: none"> - Analyseren van woorden ('hakken') in losse klanken verloopt traag en/of foutief. - Synthese van losse klanken tot een woord ('plakken') verloopt traag en/of foutief. - Klankpositie benoemen in een woord lukt niet of verloopt moeizaam. - Hersynthetiseren van een woord als bepaalde klanken worden weggelaten of toegevoegd lukt niet of verloopt moeizaam.
Letterkennis	<ul style="list-style-type: none"> - Letters worden traag en/of foutief benoemd.
Lezen	<ul style="list-style-type: none"> - Woorden worden traag en/of foutief benoemd. - Lang spellend lezen of vroeg radend lezen. - Lezen van teksten verloopt niet vloeiend.
Spellen	<ul style="list-style-type: none"> - Woorden worden traag en/of foutief gespeld. - Kennis van spellingregels en –patronen wordt niet goed toegepast. - Schrijfactiviteiten worden moeizaam/traag uitgevoerd. - Spellingregels worden niet/moeizaam geautomatiseerd. - Fouten worden niet gecorrigeerd door de leerling zelf.

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht (en leesspecialist)
1	Aanvang groep 3 Thema 1/2/3	Groepsplan maken n.a.v. overdracht en gegevens BOSOS
2	Herfstsignalering na thema 3	Hoofdmeting 1
3	Thema 4/5/6	Interventieperiode 1
4	Wintersignalering na thema 6	Hoofdmeting 2
5	Thema 7/8/9	Interventieperiode 2a
6	Lentesignalering na thema 9	Tussenmeting
7	Thema 10/11/12	Interventieperiode 2b
8	Eindsignalering na thema 12	Hoofdmeting 3

Hoofdmeting 1	Oktober/november
A. Bij alle leerlingen	Herfstsignalering Lijn 3 (na thema 3): <ul style="list-style-type: none"> - Letters benoemen (grafementoets) - Letters herkennen - Controledictee thema 1 - Woorden lezen - Tekst lezen
B. Bij leerlingen met zwakke Technische leesvaardigheid (1-ster aanpak Lijn 3)	Thematoetsen kern 1, 2 en 3 (na ieder thema) voor 1 ster-aanpak
Leesproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Hoofdmeting 2	Januari/februari
A. Bij alle leerlingen	Wintersignalering Lijn 3 (na Thema 6): <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1 en 2 - AVI M3 - Controledictee thema 6 - Cito spelling M3
B. Bij leerlingen met zwakke technische lezen/of spellingvaardigheden (1-ster aanpak lijn 3)	Thematoetsen kern 4, 5 en 6 (na ieder thema) voor 1 ster-aanpak
Lees-en spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Tussenmeting	April

A. Bij alle leerlingen	Voorjaarsignalering Lijn 3 (na Thema 9): - DMT kaart 1 en 2 - Controledictee thema 9
B. Bij leerlingen met een zwakke lees en/ of spellingvaardigheden	Bij onvoldoende letterkennis op hoofdmeting 2 - Letters lezen Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 2 (M3 niet behaald) - AVI afname Thematoetsen kern 7, 8 en 9 (na ieder thema) voor 1 ster-aanpak
Lees-en spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties.
Hoofdmeting 3	Mei/juni
A. Bij alle leerlingen	Zomersignalering Lijn 3 (na thema 12): - Controledictee thema 12 - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI E3 - Cito Spelling E3 - Cito Begrijpend Lezen E3
B. Bij leerlingen met zwakke lees en/of spellingvaardigheid	Thematoetsen kern 10, 11, en 12 (na ieder thema) voor 1 ster-aanpak
Lees-en spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties.

Bij achterstand	<ul style="list-style-type: none"> - Gesprek met intern begeleider - specifieke onderwijsbehoeften opnemen in groepsplan - specifieke onderwijsbehoeften en positieve / belemmerende factoren expliciet benoemen in het groepsoverzicht - Gesprek met ouders - 1 ster-aanpak binnen de methode Lijn 3 - Evaluatie effecten aanpak met interne begeleider - Voortgangsgesprek met ouders - Advies tot logopedische screening en/of behandeling op fonemisch bewustzijn, klank-tekens koppeling. - aan ouders tips meegeven over het thuis op een fijne wijze met kinderen te lezen en/of oefenen: <ul style="list-style-type: none"> o leesspelletjes o tijdschriften groep 3
Extra aanbod	1-ster-aanpak: Ieder dag verlengde instructie, én 3 x per week 15 min gerichte extra leesinstructie en oefening: <ul style="list-style-type: none"> - Zorgvuldig opgebouwd - Coaching en oefening - Meer expliciete directe instructie: voorbeeldgedrag, voor-koor-door, hardop denken - Feedback: Wacht-hint-prijs
Eind groep 3	Daar waar nodig wordt een begeleidingsadvies t.b.v. groep 4 geformuleerd. Dit gebeurt tijdens de groepsbespreking. Bij sprake van een doublure wordt tevens een begeleidingsadvies opgesteld.
Verwijzing ernstige enkelvoudige dyslexie	<ul style="list-style-type: none"> - 3 x E-score op DMT (= winter-, voorjaars- en eindsignalering), én - Minimaal 12 weken lang, 3 x per week 20 min. doelgericht aanbod op aanvankelijk technisch lezen en spellen, incl. evaluatie

Hoofdstuk 4 Groep 4

In hoofdstuk 4 wordt verder ingegaan op het voortgezet technisch lezen en de verdergaande verschuiving naar het begrijpend lezen. In groep 4 wordt het voortgezet technisch lezen aangeboden aan de hand van de methode Estafette. Voor het begrijpend lezen wordt gebruik gemaakt van de methode Nieuwsbegrip.

Voortgezet technisch lezen

Over het algemeen kunnen leerlingen in groep 4 een groot aantal woorden en zinnen foutloos verklanken. Er komt nu meer aandacht voor lange, meerlettergrepige woorden, woorden met letterclusters en samengestelde woorden, zoals woorden met een open lettergreep (lopen), woorden met een onbeklemtoonde klinker (boerderij), woorden met onbeklemtoonde voorvoegsels (begin) en woorden met de uitgang –ig, –ige, –lijk, –lijke, –erd en –end.

Met meer leeservaring, een groeiende leeswoordenschat en door veel oefening in het verklanken van woorden herkent de leerling woorden steeds vlotter. Daarbij geldt dat woorden die vaak voorkomen (hoogfrequente woorden), in de regel sneller worden herkend dan laagfrequente woorden. Ook is het zo dat korte woorden sneller worden gelezen, doordat er minder verwerkingstijd voor nodig is dan voor lange woorden (Martens & de Jong, 2006).

Begrijpend lezen

Hoewel technisch lezen in groep 4 nog veel aandacht nodig heeft, is er in het leesonderwijs sprake van een zekere verschuiving naar begrijpend lezen. Technisch en begrijpend lezen gaan hand in hand en een goed leesbegrip bevordert het technisch lezen. Als leerlingen weten hoe zij gebruik kunnen maken van de betekenis (context) en zinsbouw (syntax) zullen zij teksten gemakkelijker ontsleutelen en begrijpen. Leerlingen kunnen dan bijvoorbeeld betekenisvolle woordgroepen binnen de regel herkennen (bijvoorbeeld: ‘op het dak’, ‘tegen een boom’).

Naast het technisch kunnen ontsleutelen en begrijpen van een tekst met behulp van een scala aan vaardigheden en strategieën spelen ook affectieve en sociale aspecten een rol bij het lezen van een tekst. Dit is vooral van belang wanneer de leesmotivatie in het geding is. Bij een verhalende tekst die de leerling aanspreekt, zal hij zich inleven in de gevoelens, stemmingen en motieven van de hoofdpersoon. Ook informatieve teksten gaan meer leven bij de lezer als de tekst bijvoorbeeld gaat over een land waar hijzelf een keer is geweest. Bekendheid met en interesse in het onderwerp beïnvloeden de betrokkenheid bij de tekst en het tekstbegrip.

Spelling

Bij het spellen is er sprake van een versnelling van het proces als gevolg van automatisering van de deelprocessen. Welke spellingcategorieën de leerlingen beheersen, is afhankelijk van de taal-/spellingmethode die gebruikt wordt. Leerlingen zijn in staat om klankzuivere woorden correct te spellen. Ze kennen over het algemeen de spelling van woorden met homofonen (ei-ij, au-ou, g-ch). Bovendien leren ze verschillende spellingregels zoals de gelijkvormigheidsregel (paard-paarden). Kinderen gaan steeds vaker verhalen schrijven. Ze schrijven bijvoorbeeld een verhaal naar aanleiding van een onderwerp dat ze interesseert. Ook schrijven ze brieven en ander soort opdrachten uit de methode Taal Actief.

Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 4	
Lezen	<ul style="list-style-type: none"> - Vermijdingsgedrag en/of hekel aan hardop lezen - Lang spellend/zingend lezen of veel radend lezen - 'Struikelen' bij het lezen - Woorden overslaan of delen van woorden weglaten
Spellen	<ul style="list-style-type: none"> - Woorden worden fout gespeld: verkeerde klank-letterkoppelingen, weglaten, verwisselen of toevoegen van letters, medeklinkerreductie ('schr' wordt 'sch'), weglaten van lettergrepen, omdraaien van lettergrepen of –groepen et cetera. - Het spellen van woorden verloopt traag. - Kennis van spellingregels en –patronen wordt niet goed toegepast. - Schrijfactiviteiten worden moeizaam/traag uitgevoerd. - Spellingregels worden niet/moeizaam in schrijfactiviteiten toegepast. - Fouten worden niet gecorrigeerd door de leerling zelf.
LOVS	Grote discrepantie in de scores op begrijpend lezen en rekenen enerzijds én lees-spellingsresultaten anderzijds.

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht (en leesspecialist)
1	Aanvang groep 4	Beginsituatie vastleggen
2	Aanvang groep 4 – oktober/november	Interventieperiode 1a
3	Oktober/november	Tussenmeting 1
4	Oktober/november – januari/februari	Interventieperiode 1b
5	Januari/februari	Hoofdmeting 1
6	Januari/februari-april	Interventieperiode 2a
7	April	Tussenmeting 2
8	April – mei/juni	Interventieperiode 2b
9	Juni	Hoofdmeting 2

Tussenmeting 1	Oktober/november
A. Bij alle leerlingen	-
A. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	Bij leerlingen die in subgroep zitten, bij onvoldoende letterkennis: <ul style="list-style-type: none"> - Letters benoemen (grafemtoets) - Letters schrijven (fonemendictee) Bij onvoldoende leesvaardigheid: <ol style="list-style-type: none"> 1. DMT kaart 1, 2 en 3 2. AVI kort (M3 en/of E3) Bij onvoldoende spellingvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> - Analyse van de methode toetsen - Evt. PI-dictee
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Hoofdmeting 1	Januari/februari
A. Bij alle leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 en AVI - Cito Spelling M4 - Cito Begrijpend Lezen M4
B. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	Bij leerlingen die in de subgroep zitten, bij onvoldoende letterkennis: <ul style="list-style-type: none"> - Letters benoemen (grafemtoets) - Letters schrijven (fonemendictee)
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Tussenmeting 2	April
A. Bij alle leerlingen	-
B. Bij leerlingen met	Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 1:

zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1: <ul style="list-style-type: none"> - Analyse van de methodetoetsen - Evt. PI-dictee
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Hoofdmeting 2	Mei/juni
A. Bij alle leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI - Cito Spelling E4 - Cito Begrijpend Lezen E4
B. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	-
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties

Bij achterstand	<ul style="list-style-type: none"> - Gesprek met intern begeleider - specifieke onderwijsbehoeften opnemen in groepsplan - specifieke onderwijsbehoeften en positieve / belemmerende factoren expliciet benoemen in het groepsoverzicht - Gesprek met ouders - Aanpak 1 binnen methode Estafette (nieuw) - Evaluatie effecten met interne begeleider - Voortgangsgesprek met ouders - Advies tot logopedische screening en/of behandeling op achterblijvende lees- en spellingsresultaten, klank-tekenkoppeling, foneemdeletie ed. - aan ouders tips meegeven over het thuis op een fijne wijze met kinderen te lezen en/of oefenen: <ul style="list-style-type: none"> o leesspelletjes o tijdschriften groep 4
Extra aanbod	Aanpak 1 - Estafette: Ieder dag verlengde instructie, én 4 x 15 min per week gerichte extra leesinstructie en oefening: <ul style="list-style-type: none"> - Zorgvuldig opgebouwd - Coaching en oefening - Meer expliciete directe instructie: voorbeeldgedrag, voor-koor-door, hardop denken - Feedback: Wacht-hint-prijs
Eind groep 4	Daar waar nodig wordt een begeleidingsadvies t.b.v. groep 5 geformuleerd. Dit gebeurt tijdens de groepsbespreking. Bij sprake van een doublure wordt tevens een begeleidingsadvies opgesteld.
Verwijzing ernstige enkelvoudige dyslexie	<ul style="list-style-type: none"> - 3 x E-score op DMT, óf - 3 x D-score op DMT met 3 x E-score op Cito spelling, én - Minimaal 12 weken lang, 4 x per week 15 min. doelgericht aanbod op voortgezet technisch lezen en spellen, incl. evaluatie

Hoofdstuk 5 Groep 5 tot en met 8

In hoofdstuk wordt verder ingegaan op de ontwikkeling van het lezen en spellen in de bovenbouw. Ook zal er nader in worden gegaan op de problemen die kinderen met dyslexie hebben op niet-vakspecifieke onderdelen

Technisch lezen

In de hogere groepen gaat de ontwikkeling in technisch lezen door, maar in een beduidend lager tempo dan in groep 3 en 4. De snelheid waarmee leerlingen de woorden herkennen neemt niet veel meer toe en ook kunnen leerlingen de meeste woorden accuraat herkennen. De aandacht verplaatst zich steeds meer van de techniek van het lezen naar het lezen met begrip van verschillende tekstsoorten.

In de groepen 5 en 6 wordt de methode Estafette voor het voortgezet technisch lezen gebruikt. Estafette geeft de mogelijkheid om leerlingen op drie niveaus leerstof aan te bieden: een aanpak voor de zwakkere leerling, een aanpak voor de reguliere leerling en één voor de betere leerling. Ook kan het voorkomen dat een leerling een eigen leerlijn volgt; deze leerlingen kunnen dan binnen het Estafette programma werken op hun eigen leesniveau.

Spelling

Ook de ontwikkeling van de spellingvaardigheid gaat door in de groepen 5 tot en met 8. Leerlingen leren lange, gelede woorden (bijvoorbeeld: 'geleidelijk') en samenstellingen (bijvoorbeeld: 'voetbalwedstrijd'). Ze leren de regels van de werkwoordspelling en zijn redelijk in staat om leenwoorden correct te spellen (bijvoorbeeld: 'politie', 'liter' 'computer'). Niet alleen op woordniveau, maar ook op tekstniveau breidt hun vaardigheid uit. Ze kunnen interpunctie toepassen, onderkennen hun spellingfouten in zelfgeschreven teksten en ontwikkelen een attitude voor correct schriftelijk taalgebruik.

Lezen en spellen zijn nauw met elkaar verbonden en lees-en spellingvaardigheid blijken in de praktijk ook vaak samen te gaan. Over het algemeen is spellen moeilijker dan lezen, daardoor zijn er relatief veel leerlingen met een goede leesvaardigheid en een zwakke spellingvaardigheid. Omgekeerd komt veel minder vaak voor.

Voor spelling gebruiken we de methode 'Taal Actief'. In de aanbieding maken we gebruik van de didactiek van Jose Schraven. Er is een stappenplan ontwikkeld, waarin beschreven wordt hoe spelling van dag tot dag wordt aangeboden. Het werken met klankgroepen vormt hierin een belangrijk element.

Begrijpend lezen

De relatie tussen technisch lezen en begrijpend lezen is vooral sterk in het begin van de leesontwikkeling. Wanneer het technisch lezen zich verder ontwikkelt en het leesproces geautomatiseerd raakt, wordt de relatie steeds zwakker of verdwijnt deze zelfs. Dit betekent echter niet dat het technisch lezen in deze fase geen aandacht meer hoeft te krijgen. Ook bij de leerlingen in de hogere groepen moet het proces van directe woordherkenning en vloeiend lezen goed worden onderhouden om het bereikte niveau vast te houden. Tevens is er een relatie tussen technisch lezen en de woordenschat.

Leerlingen gaan het persoonlijk en maatschappelijk belang van goed kunnen lezen en spellen steeds sterker ervaren en ze krijgen steeds beter inzicht in welke informatiebronnen ze kunnen gebruiken om hun kennis over de wereld te vergroten. Het uiteindelijke doel van lees-en spellingonderwijs is dat alle leerlingen aan het eind van de basisschool geschreven taal kunnen en willen gebruiken om informatie te verwerven om zo hun intellectuele mogelijkheden verder uit te breiden.

Leerlingen met leesproblemen komen door hun trage leestempo met minder geschreven woorden in aanraking en lezen over het algemeen eenvoudiger teksten, waardoor ze minder gelegenheid hebben om

hun woordenschat op te bouwen. Andersom kan een leerling met een uitgebreide woordenschat makkelijker woorden en teksten lezen en schrijven.

Problemen

Zolang de intelligentie van een leerling binnen normale grenzen ligt, heeft deze intelligentie nauwelijks of geen invloed op het leren lezen en spellen. Dit heeft een belangrijke praktische consequentie voor het lees- en spellingonderwijs: ook bij de leerlingen die de leerkracht wat 'zwakker' inschat, mag over het algemeen de lat hoog worden gelegd.

Leesproblemen vallen het meest op bij hardop lezen, als het leestempo traag is en de lezer overwegend spellend leest, of als het leestempo hoog is en de lezer door raden veel fouten maakt. Een combinatie van spellend lezen en veel raadfouten komt ook voor. Het lage leestempo heeft gevolgen voor andere vakken en het leesbegrip. Leerlingen met spellingproblemen maken vaak langdurig veel basale spellingfouten als gevolg van een automatiseringstekort. Ook schrijven leerlingen met spellingproblemen vaak onleesbaar en maken ze veel doorhalingen, of ze schrijven wel leesbaar maar traag.

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht (en leesspecialist)
1	Aanvang groep 5 t/m 8	Beginsituatie vastleggen
2	Aanvang groep 5 t/m 8 oktober/november	Interventieperiode 1a
3	Oktober/november	Tussenmeting 1
4	Oktober/november – januari/februari	Interventieperiode 1b
5	Januari/februari	Hoofdmeting 1
6	Januari/februari – april	Interventieperiode 2a
7	April	Tussenmeting 2
8	April – mei/juni	Interventieperiode 2b
9	Mei/juni	Hoofdmeting 2

Tussenmeting 1	Oktober/november
B. Bij alle leerlingen	-
C. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	Bij onvoldoende leesvaardigheid: Woorden lezen: - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI kort (kaart volgend op hoogste beheersingsniveau) Bij onvoldoende spellingvaardigheid: - Analyse methode toetsen
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Hoofdmeting 1	Januari/februari
C. Bij alle leerlingen	- DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI - Cito Spelling M5 – M6 - M7 - M8 - Cito Begrijpend Lezen M5 – M6 –M7 – M8
D. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	-
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Tussenmeting 2	April
C. Bij alle leerlingen	-
D. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of	Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 1:

spellingvaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI kort (kaart volgend op hoogste beheersingsniveau) - Groep 8: vóór het 2e rapport. Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1 - Analyse methodetoetsen
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties
Hoofdmeting 2	Mei/juni
C. Bij alle leerlingen van groep 5 t/m 7.	<ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI - Cito Spelling E5 – E6 – E7 - Cito Begrijpend Lezen E5 – E6 – E7
Voor groep 8 geldt :	AVI wordt afgenomen bij leerlingen die nog geen Plusniveau hebben behaald; er worden geen andere toetsen afgenomen.
D. Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden	-
Lees- en/of spellingproces	Via analyse toetsresultaten en observaties

Bij achterstand	<ul style="list-style-type: none"> - Gesprek met intern begeleider - specifieke onderwijsbehoeften opnemen in groepsplan - specifieke onderwijsbehoeften en positieve / belemmerende factoren expliciet benoemen in het groepsoverzicht - Gesprek met ouders - Aanpak 1 binnen methode Estafette (nieuw) - Evaluatie effecten met interne begeleider - Voortgangsgesprek met ouders - Advies tot logopedische screening en/of behandeling op achterblijvende lees- en spellingsresultaten, klank-tekenkoppeling, foneemdeletie ed. - aan ouders tips meegeven over het thuis op een fijne wijze met kinderen te lezen en/of oefenen.
Extra aanbod Groep 5/6	<p>Aanpak 1 – Estafette (groep 5/6) leder dag verlengde instructie, én 4 x 15 min per week gerichte extra lees- en spellingsinstructie en oefening:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorgvuldig opgebouwd - Coaching en oefening - Meer expliciete directe instructie: voorbeeldgedrag, voor-koor-door, hardop denken - Feedback: Wacht-hint-prijs
Einde groep 5-6-7	<p>Daar waar nodig wordt een begeleidingsadvies t.b.v. de volgende groep geformuleerd. Dit gebeurt tijdens de groepsbespreking. Bij sprake van een doublure wordt tevens een begeleidingsadvies opgesteld.</p> <p>Aandachtsgebieden worden in het OKR genoteerd. Ouders zorgen zelf dat informatie betreffende dyslexie bij het V.O. terecht komt.</p>
Voor groep 8 geldt:	
Verwijzing ernstige enkelvoudige dyslexie	<ul style="list-style-type: none"> - 3 x E-score op DMT, óf - 3 x D-score op DMT met 3 x E-score op Cito spelling, én - Minimaal 12 weken lang, 4 x per week 15 min. doelgericht aanbod op voortgezet technisch lezen en spellen, incl. evaluatie

Hoofdstuk 6 Compensaties en dispensaties bij lezen en spellen

Leerlingen met dyslexie komen *naar behoefte* in aanmerking voor compenserende en dispenserende maatregelen. De school is bepalend als het gaat om het verstrekken c.q. toekennen hiervan. Per leerling wordt bekeken wat er nodig is. Binnen de school bestaat de mogelijkheid om gebruik te maken van ICT-middelen als een leerling een zeer zwakke lezer blijkt te zijn. Wel moet dan duidelijk zijn dat de leerling het reguliere lesprogramma niet zonder deze hulpmiddelen zou kunnen volgen. Niet elke leerling met dyslexie komt dus hiervoor in aanmerking. Veel dyslectische leerlingen lezen teksten op een redelijk niveau en hebben vooral moeite met het correct lezen van losse woorden. Als een leerling teksten voldoende kan lezen, maar hij/zij doet er wat langer over, wordt er gekozen voor extra tijd. Ook bij overige hulpmiddelen wordt steeds bekeken of dit noodzakelijk is.

Mogelijke compensaties en dispensaties zijn:

- Gebruikmaken van het computer programma's en overige beschikbare ict-voorzieningen. Gebruik spellingscontrole (tenzij spellingstoets).
- Voorlezen van teksten als er geen ict-mogelijkheden beschikbaar zijn. Vergrote versie is dan een optie.
- Extra tijd voor proefwerken/toetsen.
- Extra tijd voor het verwerken van een opdracht en/of een aangepaste hoeveelheid werk.
- Er worden geen cijfers lager dan een vijf gegeven; is dit cijfer structureel dan wordt er overgegaan op een woordbeoordeling. De beoordeling is gerelateerd aan het gevolgde niveau, wat ook kenbaar wordt gemaakt op het rapport.
- Luistertoetsen bij Engels (groep 7 + 8); individueel nogmaals afluisteren.
- Aanpassingen bij die onderdelen van het curriculum waarbij een groot beroep wordt gedaan op het automatiseren van vaardigheden, zoals:
 - o Tafels van vermenigvuldiging: tafelkaart.
 - o Bij spelling: de spellingkaart (overzichtskaart met categorieën)
 - o Vergroot lettertype.
- Preteaching: thuis voorbereiden.
- Alleen bij spellingtoetsen worden spellingfouten gerekend, tenzij vooraf aangegeven.
- Bij schriftelijke toetsen eventueel geprint op pastelkleurig papier.
- Bij zelfgemaakte toetsen gebruikmaken van een lettertype wat prettiger leest voor dyslecten.

Cito-toetsen

Algemeen: geldt voor alle cito-toetsen:

- Extra tijd - Vergrote tekst A4 wordt A3 - toetsen in kleinere delen.
- Spelling: i.p.v. module 2 altijd module 1 nemen.
- Rekenen: eventueel voorlezen, bij voorkeur digitaal.

Cito entreetoets

Voor alle onderdelen geldt:

- extra tijd, afmaken op ander moment, het liefst op dezelfde toetsdag
- vergroot lettertype

Eindtoets vanaf 2015

- Voorlezen, bij voorkeur digitale versie (Sprint Plus)
- Vergrote versie
- Zwart-wit versie voor kleurenblinden
- Extra tijd
- Gebruik van een markeerstift

Algemene informatie

Tijdsinvestering Taalontwikkeling

In onderstaande lessentabel vind je de afgesproken tijden per vakgebied in minuten weergegeven:

Groepen	1	2	3	4	5	6	7	8
Technisch Lezen			360	180	180	120	90	90
Begrijpend Lezen				90	90	90	90	90
Taal			120	255	255	270	270	270
Taalontwikkeling	210	210						

Toetskalender lezen/spelling

	Oktober/ Nov.	Januari /Febr.	Maart/April	April / Mei	Mei / Juni
Cito Taal voor kleuters		Groep 2			
Signaleringslijst BOSOS Groep 1 op leeftijd	Groep 2	Groep 2	Indien nodig	Indien nodig	Groep 2
Signalering leesproblemen en dyslexie		Indien nodig			

	Oktober/Nov.	Januari/februari	Maart/april	Mei/juni
Herfstsignalering (thema 3)	Groep 3			
Wintersignalering (thema 6)		Groep 3		
Lentesignalering (thema 9)			Groep 3	
Eindsignalering (thema 12)				Groep 3
Technisch lezen Cito AVI-toetsen	Groep 4 t/m 8 AVI kort	Groep 4 t/m 8	Groep 3 t/m 8 AVI kort	Groep 3 t/m 8
CITO DMT		Groep 3 t/m 8		Groep 3 t/m 8
Cito Begrijpend Lezen		Groep 4 t/m 8		Groep 3 en 4
Cito Spelling		Groep 3 t/m 8		Groep 3 t/m 8

Methodegebruik

- Groep 3 Lijn 3 (aanvankelijk lezen en spellen)
- Groep 4-6 Estafette (technisch lezen)
- Groep 4-8 Taal Actief (spelling)
- Nieuwsbegrip (begrijpend lezen)

Leerlijnen

Leerlijn 1: Lees-en schrijfmotivatie

Groep 4-5

1. Kinderen zijn intrinsiek gemotiveerd voor lezen en schrijven.
2. Ze beschouwen lezen en schrijven als dagelijkse routines.
3. Ze zien geschreven taal als communicatiemiddel.
4. Ze hanteren geschreven taal als middel voor informatieverwerking.
5. Ze ervaren geschreven taal als expressiemiddel

Groep 6-8:

1. Kinderen waarderen bestaande werken op het terrein van fictie.
2. Ze waarderen werken op het terrein van non-fictie.
3. Ze waarderen bestaande werken op het terrein poëzie.
4. Ze hebben een positief zelfbeeld tegenover het gebruik van geschreven taal.
5. Ze onderkennen het persoonlijk en maatschappelijk belang van geletterdheid.

Leerlijn 2: Technisch Lezen

De leerlingen in groep 4-8 gebruiken verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen.

1. Ze herkennen lettercombinaties en spellingpatronen.
2. Ze herkennen lettergrepen in geschreven woorden.
3. Ze herkennen het unieke letterpatroon van (leen)woorden.
4. Ze maken gebruik van de betekenis van een woord.
5. Ze maken gebruik van de context van een woord.

De leerlingen in groep 4-8 gebruiken verschillende technieken om een tekst goed voor te lezen.

1. Ze gebruiken leestekens op de juiste wijze.
2. Ze lezen groepen van woorden als een geheel.
3. Ze lezen een tekst met het juiste dynamisch en melodisch accent.
4. Ze lezen een tekst in het juiste tempo en zonder spellinguitspraak.
5. Ze houden bij het voorlezen rekening met het leesdoel en met het publiek.

Leerlijn 3: Spelling en interpunctie

Groep 4-5:

1. Kinderen zijn in staat klankzuivere woorden correct te spellen.
2. Ze kennen de spelling van woorden met homofonen (ei-ij, au-ou, g-ch)
3. Ze passen de gelijkvormigheidsregel toe (hond-honden, kastkastje).
4. Ze passen de analogieregel toe: (hij zoekt, hij vindt).
5. Ze kunnen eenvoudige interpunctie begrijpen en toepassen:
6. gebruik hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens.
7. Ze kunnen hun spelling- en interpunctiefouten onderkennen en corrigeren.

Groep 6-8:

1. Kinderen zijn in staat lange, gelede woorden en woordsamenstellingen te spellen (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd).
2. Ze beheersen de regels van de werkwoordspelling (hij verwachtte, de verwachte brief).
3. Ze zijn redelijk in staat leenwoorden correct te spellen (politie, liter, computer).
4. Ze kunnen complexe interpunctie duiden en toepassen: komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens en haakjes.
5. Ze zijn in staat om zelfstandig hun spelling- en interpunctiefouten te onderkennen en te corrigeren.

Tussendoelen beginnende en gevorderde geletterdheid: zie www.slo.nl >PO>Leergebieden